

Živa ocenila rostlinného fyziologa Jiřího Šantrůčka a nejlepší články roku 2025

16.4.2026 - Zuzana Dupalová | Akademie věd České republiky

Atmosféra-list-fotosyntéza-člověk. Jak měníme fotosyntézu listu a jak fotosyntéza listu mění nás - tak se jmenuje první příspěvek Jiřího Šantrůčka publikovaný v Živě, který vyšel v roce 2010. Redakce periodika přírodovědci předala 15. dubna 2026 Cenu Antonína Friče. Stalo se tak při udílení Cen Živy za rok 2025 v pražské vile Lanna. Vyznamenání zde převzali také další autoři a autorky článků, jež časopis, který vychází za Akademie věd ČR, otiskl v uplynulém roce.

„Časopis *Nature* vychází od roku 1869, *Science* od 1880. Tradice *Živy*, která začala vycházet už v roce 1853, je tedy ještě starší - a úžasná. Musíme si jí vážit,“ zdůraznil Jiří Šantrůček. Badatel stál u zrodu Biologické, nyní Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a pracoval v Ústavu molekulární biologie rostlin AV ČR. Publikoval ve vědeckých i popularizačních časopisech a je mj. spoluautorem knihy *Stabilní izotopy biogenních prvků. Použití v biologii a ekologii* vydané Nakladatelstvím Academia.

Redakce *Živy* mu udělila Cenu Antonína Friče určenou osobnostem, jež významně přispěly k rozvoji časopisu. Obdržel ji za dlouholetou spolupráci a záštitu a koncepci bloku článků o fotosyntéze, tedy tématu, které není snadné přiblížit srozumitelnou formou.

„Víme mnoho o objektech vytvořených člověkem i o fyzikální a chemické podstatě jevů, které jsou běžnou součástí života. Jsme s to sestrojít zařízení, které zachytává energii slunce a tvoří elektřinu. O čem ale víme velmi málo, je život - třeba vztahy organismů nebo i mozek,“ uvedl Jiří Šantrůček a dodal: „Je skvělé, že *Živa* existuje a mladým lidem dodává entuziasmus k poznávání.“

Ceny *Živy* jako každoročně dále získali mladí i zkušení badatelé v různých kategoriích. „Na setkání při předávání ocenění se vždy těším. Scházíme se jako přátelé biologie a přírody a v tomto smyslu patříme k sobě,“ vyzdvihla bývalá předsedkyně Akademie věd ČR a dlouholetá členka Redakční rady *Živy* Helena Illnerová.

Cena vojena Ložka pro přírodovědecké naděje

Mezi autory příspěvků v *Živě* najdeme i mladé tváře ve věku do 25 let. Nejlepší článek z nich loni napsala Kateřina Bezányiová, doktorandka z Přírodovědecké fakulty UK, která zároveň působí v Ústavu živočišné fyziologie a genetiky AV ČR.

V článku *Piskoř pruhovaný - rytíř bahnitých vod mezi evolucí a zánikem* podala se spoluautorem Lukášem Cholevou přehled dosavadních poznatků o biologii a významu této kriticky ohrožené ryby i asijských příbuzných. Její monitoring a vědecké poznávání zvyšují naději, že se piskoře podaří lépe chránit.

Piskoř pruhovaný se dříve používal například jako barometr v domácnostech, protože reaguje na blížící se bouři, nebo i jako „těhotenský test“. „Poprvé jsem se o něm dozvěděla v roce 2012 z textu biologické olympiády,“ vzpomněla laureátka a dodala, že poznatky o jedné z našich nejohroženějších ryb se za posledních 150 let ale příliš neposunuly.

Dnes tak patří stále k našim méně známým rybám, jak potvrdila i Helena Illnerová, která ocenění Kateřině Bezányiové předávala: „O piskořovi jsem před přečtením článku neslyšela - ale pochopila

jsem, jak důležitá je také detekce environmentální DNA, které se laureátka věnuje.“

Mechovníček, plži, smrčiny a Cena Jana Sudy

Piskoř není jediným málo známým organismem, který vysloužil „svému“ přírodovědci ocenění. Albert František Damaška z Entomologického ústavu Biologického centra AV ČR v článku *Rozmanitost a historie neznámých obyvatel evropských bučin – mechovníček Havlův a příbuzní* přiblížil dlouho opomíjenou skupinu brouků. Mechoví dřepčící představují rozmanité organismy, jejichž nejběžnějšími zástupci v Evropě jsou mechovníčci. Nedávná celoevropská systematická revize mechovníčků ukázala, že se zde vyskytují čtyři druhy, z toho dva dosud přehlížené.

Za článek obdržel Albert František Damaška Cenu Jana Sudy, kterou získávají autoři ve věku od 26 do 30 let, převzal ji za něj Daniel Čičovský. Podobně jako Cenu Vojena Ložka ji finančně podporuje Středisko společných činností AV ČR.

Ocenění letos získala také Kristina Svobodová z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. *Kolik padlého dřeva potřebují plži v hospodářských smrčinách?* Na tuto otázku v *Živě* odpověděla se spoluautorem Michalem Horsákem. Plži jsou citlivými indikátory změn prostředí a pomáhají ochráně půdní biodiverzity, přičemž 75 % jejich suchozemských druhů v Česku je vázáno na lesní prostředí.

„Plži jsou ale ohroženi rychle se měnící krajinou v důsledku zemědělství a výsadbou smrkových monokultur,“ upozornila Kristina Svobodová. Zjištění ukázala, že i relativně malé změny v lesnické praxi, jako je ponechávání části dřeva k rozkladu, které funguje jako jakýsi „ostrov života“, nebo podpora listnatých dřevin, mohou významně přispět k zachování biodiverzity. Cenu laureátka převzala od členky Akademické rady AV ČR Soni Ehlerové.

Zvláštní ocenění

Živa uděluje zvláštní ocenění za popularizaci biologických věd autorům příspěvků, které obsahově i rozsahem přesahují rámec publikovaných článků. „Letos jsme i v této kategorii měli těžkou hlavu s výběrem – proto jsme ne zvolili jen jeden,“ uvedla šéfredaktorka *Živy* Jana Šrotová.

Autorský tým ve složení Milan Vrtílek, Jakub Žák, Matej Polačik a Radim Blažek v seriálu *Laboratorní ryby z vysychajících tůní 1-5* shrnul aktuální poznatky o drobných krátkověkých rybách – anuálních halančících. Dlouhodobě přežívají sucho ve stadiu embrya, což jim umožňuje osidlovat oblasti savan s dočasnými tůněmi. Halančík tyrkysový se díky vrozené krátkověkosti stal modelovým druhem pro výzkum stárnutí. Sérií článků autoři poukázali na možnost širšího uplatnění těchto ryb v laboratořích.

Další oceněný tým v seriálu *Mají se vzácné druhy rostlin bát křížení s hojnějšími příbuznými? I-III* potvrdil, že hybridizace neboli křížení ohrožuje populace vzácných druhů, současně je však potřeba ji chápat v kontextu dalších možných ohrožení. Vhodně zvolené a promyšlené ochranné zásahy mohou omezit negativní důsledky. Autory článků jsou Jindřich Chrtek, Tomáš Urfus, Michaela Pekařová, Zdeněk Kaplan, Jan Prančl, Marek Slovák, Petr Koutecký, Lenka Kuchyňková a Jiřina Josefiová.

Ocenění autorům předávala imunoložka Blanka Říhová: „Četba těchto seriálů vylepšila mnoho mých večerů. Bylo to jako číst detektivku – lepší než Agatha Christie.“

Purkyňova cena

Ocenění pojmenované po zakladateli *Živy* získávají autoři nejlepšího článku v kategorii od 30 let věku. Rok 2025 byl mimořádně bohatý na poutavá témata, a tak cenu obdržely opět dva příspěvky.

Katarína Holcová, Martin Košťák, Stanislav Opluštil a Valéria Vaškaninová v článku *Fosilie – klíč k*

pochopení (nejen) minulosti Země přiblížili paleontologii jako moderní vědu, která odhaluje podobu dávných ekosystémů i jejich reakce na klimatické změny a katastrofické události. Na konkrétních příkladech ukázali, jak se z fosilního záznamu stává dynamický zdroj poznání o vývoji života na Zemi. „Zatímco laici ve zkamenělině vidí kus hmoty, odborníci život a svět, který tu už není – a možná dokázal předčít různá sci-fi,“ zmínil předseda Redakční rady *Živy* Jan Votýpka. Cenu autorům předal ředitel Geologického ústavu AV ČR Tomáš Příkryl.

Ocenění získal také Vít Latzel za článek *Epigenetická paměť je jedním z klíčů k přežití rostlin v proměnlivém světě*. Bývalý student Jihočeské univerzity, který podle ředitele Biologického centra AV ČR Libora Grubhoffera, jenž ocenění předával, patřil mezi nepřehlédnutelné posluchače, v něm shrnul výsledky desetiletého výzkumu v Botanickém ústavu AV ČR. Zaměřoval se na epigenetickou paměť rostlin, tedy schopnost reagovat na prostředí bez změny sekvence samotné DNA. „Chtěl jsem ukázat, jestli paměť poskytuje rostlinám výhodu – nejen evoluční, ale i třeba schopnost se učit,“ popsal cíle.

Časopis *Živa* založil v roce 1853 přírodovědec Jan Evangelista Purkyně. V roce 1953 obnovil jeho vydávání hydrobiolog a fyziolog Oldřich V. Hykeš v Nakladatelství Československé akademie věd s názvem *Živa, časopis pro biologickou práci*. S podporou Akademie věd ČR, nyní jako *Živa, časopis pro popularizaci biologie*, vychází v Nakladatelství Academia při Středisku společných činností AV ČR.

*Připravila: Zuzana Dupalová, Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR,
Foto: Jaroslav Tománek, Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR*

Text a fotografie jsou uvolněny pod svobodnou licencí Creative Commons.

<https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Ziva-ocenila-rostlinneho-fyziologa-Jiriho-Santrucka-a-nejlepsi-c-lanky-roku-2025-00001>